

allen band ontslaat, wanneer hij zegt: „Ich soll meiner Seele raten, es ärgere sich dann die ganze oder halbe Welt”.

En van zijn zijde ziet ook het moderne Humanisme zich gaarne met de Reformatie onder het ééne dak van het Protestantisme ondergebracht, begrijpelijk zonder bezwaar van Roomschen kant. Wanneer Paulsen Kant den filosoof van het Protestantisme noemt, zegt een Roomsche schrijver: „Nicht ohne Grund”.¹⁾

Het betreft hier de vraag, waarin het wezen van de Reformatie eigenlijk zij te zoeken. Men heeft gezegd: in het protest van het verlicht geweten tegen objectieve macht, dus in het opkomen voor de rechten van het subject. Nu is het wel waar, dat met de Reformatie de ziel des menschen, van knellenden boei ontslagen, zich weêr in persoonlijke verhouding tot God zag gesteld. In zooverre draagt de Reformatie een subjectief karakter. En met name geldt dit van de Luthersche, die zoo sterk den stempel van Luther's zielsworsteling draagt. Doch de Reformatie heeft niet in anarchistischen overmoed met alle objectieve autoriteit gebroken, maar voor de valsche autoriteit de rechte, die van Gods Woord, in de plaats gesteld. Ze ging wel uit van persoonlijke zielservaring, maar deze ervaring doorstond den toets van en werd gevoed uit de Heilige Schrift. Het individuele standpunt der Reformatoren is daarom niet subjectivistisch, maar in den grond der zaak objectivistisch.

Het Humanisme daarentegen stelde geen ander object in de plaats, waarvoor het buigen wilde. Het heeft niet alleen zijn uitgangspunt, maar ook zijn steunpunt in den mensch. Het is van nature anthropocentrisch. Het is niet religieus, maar filosofisch van aard. En het blijft dit in alle geestesrichting, die in verdere tijden den zelfden familietrek draagt, tot

¹⁾ Dr. Joseph Muser, Ein Beitrag zur Persönlichkeitsphilosophie der Gegenwart, in Theol.-prakt. Monats-Schrift, Passau, Oct, 1912, bl. 23.